

Over Poetin, diversificatie en demografie

mr. drs. C. Homan

in: ARMEX, 91^e jaargang, april 2007, nr. 2, p. 4

In een geruchtmakende toespraak van de Russische president Poetin op de jaarlijkse veiligheidsconferentie in München in februari jl., leek voor sommige aanwezigen de tijd van de Koude Oorlog te herleven. Poetin beschuldigde de Verenigde Staten van een bijna hypergebruik van geweld in de internationale betrekkingen. Daardoor zouden andere landen zich gedwongen voelen hun bewapening op te voeren of zelfs naar kernwapens te streven.

Raketschild

De Russische president zei dat de supermogendheid Amerika op allerlei terreinen zijn grenzen heeft overschreden. Hij achtte dat heel gevaarlijk, want niemand voelt zich meer veilig, omdat niemand meer bij het internationaal recht bescherming kan zoeken. De manier waarop de Verenigde Staten conflicten proberen op te lossen leidt niet tot minder, maar juist tot meer slachtoffers, aldus Poetin, waarmee hij uiteraard op Irak doelde. Ook de uitbreiding van de NAVO moest het ontgelden. Deze heeft volgens Poetin tot nieuwe scheidslijnen in Europa geleid en gaat ten koste van het wederzijdse vertrouwen. De Amerikaanse plannen om een antiraketschild te bouwen met bases in Polen en Tsjechië noemde hij onacceptabel. Als zo'n systeem werkt, zei Poetin, dan wordt het nucleaire evenwicht verstoord, want de Russische kernmacht kan dan geneutraliseerd worden. Een partij kan zich dan volledig beschermen, en heeft dus helemaal de vrije hand in de regio en in de wereld. En daarom moeten de Russen wel een raketsysteem bouwen dat het schild kan omzeilen.

Poetin-doctrine

Sommige analisten zien in deze toespraak vooral de grondvesten van een Poetin-doctrine. Na zeven jaar lijkt hij definitief gekozen te hebben voor wat premier Primakov eind jaren negentig de continentale driehoek noemde. De Aziatische grootmachten Rusland, China en India moeten een tegenwicht vormen tegen de veronderstelde westerse overheersing. Die driehoek krijgt gestalte in organisaties als de Shanghai Cooperation Organization (China, Rusland, Centraal-Aziatische staten).

In Rusland is het Eurasianisme van de politieke filosoof Doegin naar het politieke centrum verschoven. Doegin ziet de wereld als een botsing tussen continentaal (productie, idealisme, eenheid) versus maritiem (handel, relativisme, verdeeldheid). Duidelijk is dat na een decennium van gedeeltelijke anarchie en ernstige economische neergang, het Rusland van Poetin weer meetelt in de wereldpolitiek en vertrouwen uitstraalt. Hiervoor is echter vanuit democratisch oogpunt een niet geringe prijs betaald. Het politiek pluralisme in Rusland is verzwakt, de staatscontrole op de media is versterkt, de wet wordt soms arbitrair toegepast en de vrijheden van de 'civil society' zijn aan banden gelegd.

Grootmacht

Toch zal Rusland, indien het weer de rol van grote mogendheid wil spelen, twee belangrijke obstakels moeten overwinnen. In de eerste plaats verzuimt Rusland zijn economie snel te diversificeren. Rusland is de grootste gasproducent in de wereld en staat als olieproducent op de tweede plaats. De inkomsten uit de Russische export komen voor tweederde uit energieleveranties. Zo bekostigt de energie-uitvoer ongeveer 30 procent van de overheidsbegroting, die berust op de vooronderstelling dat de olieprijs 61 dollar per vat blijft. Bovendien is nog geen 1% van de bevolking in de olie- en gasector werkzaam. Daarnaast kan de huidige trend van toenemende overheidscontrole op de energiesector leiden tot schadelijke effecten op de lange termijn, in termen van toegenomen corruptie en samenspanning, slecht management, toegenomen politisering en afnemende doelmatigheid. De Russische industrie-export bestaat voornamelijk uit wapens, waarbij geavanceerde vliegtuigen meer dan de helft van de verkoop omvatten. Al met al maakt deze eenzijdige oriëntatie Rusland kwetsbaar.

Dit is ook onderkend door Poetin, die tijdens een recente bijeenkomst met de Russische Unie van Industriëlen en Ondernemers, deze heeft opgeroepen te diversificeren om de afhankelijkheid van prijsfluctuaties in de energie te verminderen. Hij riep de ondernemers op meer bedrijven te stichten, die zich richten op petrochemie, kolen, hout en mijnbouw. Hiervoor zijn echter grote structurele hervormingen nodig die de weg moeten vrijmaken voor de noodzakelijke investeringen in en ontwikkeling van deze sectoren.

Een hieraan verwant probleem is, dat Rusland geen rechtsstaat is waarin ondernemers worden beschermd. Dit zijn echter wel de mensen die nodig zijn om een levenskrachtige middenklasse - de basis van een stabiele democratische markteconomie - te bevorderen. In plaats daarvan woekert de corruptie voort.

Demografie

Een tweede belangrijke uitdaging waar Rusland voor staat is het demografische probleem. Nergens is de situatie zo acuut en dramatisch als in Rusland. Hoewel het lage geboortecijfer in Rusland niet veel afwijkt van de Europese trend, kampt Rusland met een veel hoger sterftecijfer. Het aantal sterfgevallen in Rusland is sedert het begin van de jaren negentig, tweemaal hoger dan het aantal geboorten. Dit is te wijten aan ziekte - in samenhang met een slechte gezondheidszorg -, alcoholisme, slechte voeding, etc. Indien er geen ommekeer komt in de bevolkingstrend in Rusland, dan zal de bevolking tegen 2050 met tenminste een derde zijn afgenomen tot 100 miljoen of minder. In 1991, na het uiteenvallen van de Sovjetunie, telde Rusland nog 148,7 miljoen inwoners. Sindsdien kampt Rusland met een bevolkingsafname van zo'n 750.000 tot 1.000.000 personen per jaar. Maar ook de samenstelling van de Russische bevolking verandert snel. Tussen de 12% en 18% van de bevolking is Moslim en hun geboortecijfer is hoog. Tegen het midden van deze eeuw is tenminste een van de vier Russen een Moslim en reeds nu beginnen zij hun politieke claims op tafel te leggen..

Terwijl Moskou en zijn omgeving snel groeien, omdat de leef- en arbeidscondities veel beter zijn dan in de rest van het land, raken bovendien grote delen van Rusland ontvolkt. De afgelopen tien jaar zijn zo'n 11.000 dorpen en 290 steden verdwenen. In deze periode is ongeveer een derde van de bevolking uit het Verre Oosten van Rusland verdwenen en ongeveer 40% van de bevolking uit Noord-Rusland. Sommige Russische analisten vrezen dat het bevolkingsvacuüm in het Verre Oosten opgevuld gaat worden door Chinezen, die nu al economisch steeds actiever worden in deze regio. Zij kijken hierbij vooral naar de drie Chinese provincies met een totale bevolking van 100 miljoen inwoners die aan het Verre Oosten grenzen en waar grote werkloosheid heerst.

Kortom, hoewel op korte termijn de economische perspectieven voor Rusland vrij rooskleurig blijven, vragen voor de langere termijn de twee bovengenoemde problemen om een oplossing.